

VOJNOVÉ ŠKODY A POVOJNOVÁ REKONŠTRUKCIA HOSPODÁRSTVA

WAR DAMAGE AND POST-WAR RECONSTRUCTION OF THE ECONOMY

Soňa JIRÁSKOVÁ

HISTÓRIA ČLÁNKU

Doručený: 10. 07. 2023

Schválený: 06. 12. 2023

Vydaný: 29. 12. 2023

ABSTRACT

War is a significantly negative social phenomenon. The goals of wars, the forms and methods of commanding combat operations change over time. However, what is very negative for the development of human society is that the destructive character of wars is increasing. The consequences of wars fall not only on the political representatives of states and on the armed forces, but also on the civilian population. Wars have negative consequences for the economy and, as a result of the existence of wars, large-scale war damage was and is still being caused. The article deals with the issue of war damage and post-war reconstruction of the economy. The author's intention is to identify the most serious damages to material, human and financial resources that arise as a result of armed conflicts. The second part of the article is devoted to the presentation of recommendations aimed at the reconstruction of the economy in countries affected by war conflict.

KEYWORDS

war, war damage, post-war reconstruction of the economy

© 2022 by Author(s). This is an open access article under the Creative Commons Attribution International License (CC BY). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

ÚVOD

Vojnu možno považovať za výrazne negatívny spoločenský jav. Človek sa v priebehu svojej existencie neraz dostával do konfliktných situácií so svojim okolím a tieto situácie riešil niekedy rokovaním, čoraz častejšie však aj násilnými prostriedkami a formami za pomoci kvalitatívne sa zlepšujúcich technických prostriedkov. Násilné formy riešenia vzťahových problémov boli súčasťou života človeka už od jeho primitívnych foriem spolunažívania. Najskôr išlo o problém prežitia, no v ďalšom vývoji už boli deklarované politické, ekonomické a iné ciele, ktoré vojny vždy sledovali.

Ciele vojen sa v priebehu vývoja ľudstva podstatne menili. Každá vojna je rozdielna, má špecifické črty a zvláštnosti, ktorými sa líši od iných vojen, no zároveň je nositeľom všeobecnej podstaty. Ak chceme hlbšie analyzovať tento spoločenský problém, dospievame k poznaniu, že podstatu vojny možno určiť iba na základe jej vzťahu s politikou (Hulan, 2003). Túto súvislosť sa snažili zohľadniť už myslitelia v minulosti, či to bol Aristoteles, Hobbes, Hegel alebo Carl von Clausewitz, ktorý dospel k všeobecne známej a často používanej definícii vojny: „*Vojna je iba pokračovanie politiky inými prostriedkami ... vojna nie je iba politický akt, ale naozajstný nástroj politiky, pokračovanie politických stykov a ich realizácia inými prostriedkami*“ (Clausewitz, 2003). Tento autor charakterizoval vojnu ako krajnú, násilnú formu politiky, ako akt násilia s cieľom prinútiť protivníka, aby sa podriadil našej vôli (Clausewitz, 1996).

Politické ciele sú vyjadrené vo vojnových plánoch a rozhodnutiach politického a vojenského vedenia štátu, zároveň vo vojenských cieľoch vojny a nachádzajú svoj konkrétny odraz v hospodárstve krajiny, v ideológii, v pripravenosti armády a celej spoločnosti na vedenie vojny.

Vojna však nie je iba politikou. Druhý štruktúrny prvok vojny je ozbrojené násilie. Realizuje sa prostredníctvom násilných prostriedkov, predovšetkým činnosťou ozbrojených síl, ktoré majú k dispozícii zodpovedajúcu vojenskú techniku a zbrane. Ide o cieľavedomý proces, ktorý je organizovaný prostredníctvom profesionálnych odborníkov – vojakov. Vojna tak z hľadiska stanovených cieľov a spôsobov riešenia konfliktu predstavuje vždy koncentrovanú formu násilia (Hulan, 2003). Vojna sa teda považuje za formu konfliktu, ktorý zahŕňa vysoký stupeň nepriateľstva a násilia vo vzťahoch organizovaných ľudských skupín, pričom konflikt dvoch alebo viacerých znepriatelených skupín je charakteristický ozbrojeným násilím (Freedman, 1994).

Bojujúce strany však vo vojne využívajú aj ďalšie formy boja (ekonomické, diplomatické, ideologické, psychologické, náboženské a iné). Formy a spôsoby vedenia vojnových operácií sa v čase menia, výrazne sa zväčšujú rozmery a rozsah vojen, rastie počet zainteresovanej živej sily, používanej vojenskej techniky a vojenského materiálu, no čo je veľmi negatívne pre vývoj ľudskej spoločnosti, stupňuje sa ničivý charakter vojen. Dôsledky vojen dopadajú nielen na politické reprezentácie štátov, prípadne zainteresované ozbrojené sily, ale predovšetkým na civilné obyvateľstvo. Vojny sa tiež negatívnym spôsobom odrážajú na hospodárstve krajín, v dôsledku existencie vojen totiž vznikali a stále vznikajú rozsiahle vojnové škody, čo potvrdzujú i v súčasnosti prebiehajúce vojnové konflikty na Ukrajine a v pásme Gazy.

Vplyvom ozbrojených konfliktov¹ sa zároveň mení usporiadanie spoločnosti, čo nachádza spätný odraz v politike. Je potrebné si uvedomiť, že vojenské hrozby mali v histórii ľudskej spoločnosti primárne postavenie, a to z dôvodu, že ohrozeným aktérom býval a aj

¹ *Pojem ozbrojený konflikt je z hľadiska úrovne, rozsahu a následkov užším pojmom ako vojna. Skúmaniu príčin, prostriedkov a spôsobu vedenia vojen v 21. storočí sa venuje napr. Volner (2007).*

v súčasnosti je štát. Pokiaľ je hrozba reálna, tak sa elity štátu dostávajú do situácie, kedy by v prípade nijakej či oneskorenej reakcie na hrozbu mohlo dôjsť k extrémnej situácii, ktorá by mohla ukončiť existenciu štátu ako autonómnej politickej entity (Ivančík, 2022).

Vojna zasahuje do všetkých oblastí života spoločnosti, preto aj vojnové škody predstavujú zložitý a vnútorne bohato štruktúrovaný fenomén, ktorý postihuje všetky oblasti života spoločnosti. Hoci sa vojnové konflikty líšia svojou formou, intenzitou, trvaním a priestorovou rozľahlosťou, faktom je, že ich dopad na ekonomiku je prevažne zničujúci. Pri identifikácii a následnej analýze vojnových škôd je možné vychádzať z informácií o uplynulých i prebiehajúcich vojenských konfliktoch.

Skúmaniu tohto problému z rôznych aspektov sa venujú napríklad Kyte (1946) – vojnové škody a problémy rekonštrukcie hospodárstva, Robinson (1951) – kompenzácie vojnových škôd, reštitúcie, Glick a Taylor (2005) – analýza vplyvov vojny a iných foriem militarizovaných konfliktov na medzinárodný obchod a národný a globálny hospodársky blahobyt, Atiyeh, Gunn, Hayek (2007) – vojnové zranenia, Hallon, Sabol, Falisová (2011) – vojnové škody v priemysle, infraštruktúre, finančnej sfére, Tzifakis (2013) - rekonštrukcia hospodárstva po vojenskom konflikte, Olejníček (2014) – ekonomická analýza ozbrojených konfliktov, del Castillo (2015) - rekonštrukcia hospodárstva a reformy v post-konfliktných krajinách, Mottaghi (2016) – dôsledky vojny v oblasti Blízkeho východu a severnej Afriky, Weir (2020) – škody na životnom prostredí spôsobené vojnami, Corral et al. (2020) - korelácia vojny a extrémnej chudoby, Makdisi, Soto (2020) – povojnová rekonštrukcia hospodárstva, Estrada (2022) – simulátor vojnových škôd, Blank (2022) - vojnové reparácie, Švec (2023) – obeť vojny a straty armád v rusko-ukrajinskom konflikte a ďalší autori.

Uvedené skutočnosti sú natoľko závažného charakteru, že je im potrebné venovať náležitú pozornosť i v teórii vedného odboru ekonomika obrany.

Cieľom predkladaného príspevku je priblížiť čitateľovi problematiku vojnových škôd a povojnovej obnovy hospodárstva. Vzhľadom na rozsiahlosť problematiky vojnových škôd a povojnovej obnovy krajiny (bezpečnostná, politická, ekonomická, právna, etická dimenzia) je príspevok zameraný len na ekonomické aspekty skúmania tohto javu, pričom autorka pri spracúvaní príspevku vychádzala z vybraných vedeckých a odborných informačných zdrojov. Z týchto dôvodov článok nepokrýva celé spektrum riešenia predmetnej problematiky.

Z vedeckých metód boli pri spracovaní príspevku využité základné metódy sekundárneho výskumu: obsahová analýza dokumentov dotýkajúcich sa problému a následná syntéza poznatkov vyúsťujúca do zovšeobecnení. Metóda konkretizácie bola použitá pri uvedení odporúčaní postupov smerujúcich k povojnovej rekonštrukcii hospodárstva.

1 KLASIFIKÁCIA VOJNOVÝCH ŠKÔD

Už od začiatku vývoja ľudskej spoločnosti sa výdavky na vedenie vojen negatívnym spôsobom prejavovali na rozvoji hospodárstva krajín. Možnosť viesť vojnu závisela i v súčasnosti závisí od disponibilných zdrojov štátu. Z pohľadu všeobecnej ekonomickej teórie ide o tzv. alternatívne využívanie vzácnych zdrojov. Ide o zdroje materiálne-vecné, ľudské, finančné, prípadne technologické. Počas vedenia vojny dochádza ku škodám na týchto vzácnych zdrojoch.

Už pred začatím vojnového konfliktu sa spotrebúvajú zdroje určené na vojenské účely, pretože udržiavanie vojenskej pripravenosti znamená výcvik a výcvik spotrebúva zdroje. Rozhodnutia vstúpiť alebo participovať na vojenskom konflikte so sebou nesú tzv. spoločenské náklady príležitostí (Olejníček, 2014). Náklady sa následne rapídne zvyšujú s vypuknutím vojnového konfliktu.

Pri skúmaní škôd na vecných zdrojoch je pozornosť v článku zameraná na najvýznamnejšie škody v priemysle, infraštruktúre a poľnohospodárstve. Osobitnú kapitolu škôd na vecných zdrojoch predstavujú škody na výzbroji bojujúcich armád. Z dôvodu že ide o rozsiahlu problematiku, ktorá si vyžaduje dôslednejšie bádanie a hlbšiu analýzu, tejto oblasti sa v tomto príspevku nevenujeme. Príspevok sa takisto nevenuje spôsobeným škodám na kultúrnych a historických pamiatkach. V ďalších častiach článku sú uvedené identifikované škody na ľudských a finančných zdrojoch.

1.1 Škody na vecných zdrojoch

Pri klasifikácii vojnových škôd možno vychádzať z informačných prameňov, ktoré vytvárali inštitúcie a orgány určené na mapovanie a vyhodnocovanie vojnových škôd po ukončení II. svetovej vojny², prípadne po skončení iných ozbrojených konfliktov³.

Hlavné druhy vojnových škôd v priemysle a infraštruktúre bývalého Slovenského štátu podľa štruktúry dotazníkov Ústredného združenia slovenského priemyslu z roka 1945 boli škody rozčlenené do nasledovných oblastí (Hallon, Sabol, Falisová, 2011):

1. Vecné škody na budovách.
2. Vecné škody na strojoch a zariadeniach.
3. Škody na zásobách surovín.
4. Škody na hotovom tovare a polotovaroch.

² Napríklad: Hallon, Sabol, Falisová (2011), Kyte (1946).

³ Napríklad: Corral et. al. (2020), Mottaghi (2016), Bolorani et al. (2021).

5. Škody spôsobené znížením hodnoty budov a zariadení.

6. Iné škody:

- škody spôsobené odstavením výroby v dôsledku zničenia budov a strojov,
- škody spôsobené zastavením výroby v dôsledku bojových operácií alebo administratívnych zásahov,
- škody spôsobené nákladmi na transport evakuovaných zariadení a zásob a nákladmi na ich spätnú evakuáciu do závodov a opätovnú inštaláciu,
- škody na patentoch, výrobných tajomstvách a inom duchovnom vlastníctve,
- škody v dôsledky straty obchodných kníh, dokladov a plánov,
- škody spôsobené odcudzením peňažných prostriedkov, cenných papierov a iných hodnôt,
- škody spôsobené vynútenými darmi, núteným odoberaním časopisov a inými vynútenými úkonmi.

Príčinami vojnových škôd v priemysle a infraštruktúre boli letecké nálety, pozemné bojové operácie, drancovanie počas bojových operácií alebo tesne pred nimi, dobrovoľná a nútená evakuácia zariadení a materiálov do Nemecka, rekvirácia surovín, polotovarov, hotových výrobkov, strojného zariadenia, dopravných prostriedkov, zámerné ničenie zariadení, surovín a infraštruktúry ustupujúcimi bojovými jednotkami, prepady, rekvirácie, odcudzenie kriminálnymi živlami alebo aj miestnym obyvateľstvom.

Dôležité straty vecných zdrojov predstavujú *vojnové rekvirácie*. *Rekviráciou* sa rozumie úradné odňatie vecí (napr. potravín, hospodárskych zvierat, dopravných prostriedkov) v čase výnimočnej potreby, napríklad pre potreby vojska. Vojenská rekvirácia môže byť iba pre zabezpečenie bojochopnosti vojsk. Po pominutí dôvodu na rekviráciu, ak je to možné, sa rekvirované veci vrátia majiteľovi alebo sa mu poskytne príslušná kompenzácia. Rekvirácia nemôže byť zneužitá pre obohacovanie sa alebo poškodzovanie majiteľa veci podliehajúcej rekvirácii. Počas oslobodzovania bývalej Československej republiky v II. svetovej vojne dochádzalo k rekviráciám rôznych druhov majetku⁴. Najväčší rozsah rekvirácií nastal prechodom Červenej armády. Zaujímavosťou je, že finančné škody spôsobené rekviráciami liehu a tabaku v tom období dosiahli hodnoty porovnateľné so škodami v najväčších zbrojárskych podnikoch.

Výsledná hodnota všetkých vojnových strát bývalého Slovenského štátu bola vyčíslená na 114 461,4 mil. vtedajších Kčs. Prepočet tejto sumy na menu euro podľa pomeru základných životných potrieb v roku 2011 predstavoval približne 8 000 - 10 000 mil. eur. Išlo

⁴ Suroviny, drevo, polotovary, hotové výrobky, technické zariadenia, nástroje, vybavenia závodných kuchýň, pohonné látky, dopravné prostriedky, traktory a iná technika, konfekcia, obuv a podobne.

o približne 30-násobok rozpočtu vojnového Slovenského štátu (Hallon, Sabol, Falisová, 2011).

I v súčasnosti pri vedení vojen uplatňovaná technika „spálenej zeme“, okrem primárneho ničenia vojenských objektov, vedie k poškodzovaniu a ničeniu predovšetkým objektov kritickej infraštruktúry⁵, ktorá je nevyhnutná pre správne fungovanie štátu. V prípade medzinárodných vojnových konfliktov deštrukcia výrobných zariadení a hospodárskej základne slúži na oslabovanie bojového potenciálu napadnutej krajiny. V prvom rade sú ničené zbrojovky, podniky produkujúce muníciu, rafinérie vyrábajúce pohonné hmoty, poškodzovaná je dopravná (cestná, letecká, vodná, železničná) infraštruktúra, komunikačná infraštruktúra (siete a služby pevných elektronických komunikácií a mobilných elektronických komunikácií, satelitná komunikácia, informačné systémy a siete), narúšané sú poštové služby, energetická infraštruktúra (elektro energetika, plynárne, jadrová energetika, zariadenia na ťažbu a spracovanie ropy, tepelná energetika), poľnohospodárska infraštruktúra, vodné stavby (prístavy vrátane plavidiel) a stavby na zabezpečovanie pitnej vody (studne, čerpadlá, rezervoáre vody), zavlažovacie kanály, priemyselné objekty určené na výrobu rozličných komodít vrátane zariadení na ťažbu a spracovanie surovín, produkciu potravín, stavebných hmôt, poškodzované sú verejné budovy a bytový fond. Pri zisťovaní a mapovaní škôd na budovách a verejnej infraštruktúre sa v súčasnosti okrem osobného zisťovania škôd na mieste využívajú ďalšie techniky ako satelitné snímky, snímanie a zisťovanie škôd prostredníctvom dronov a podobne⁶.

Okrem škôd v priemysle a na infraštruktúre štátu sú pre ekonomiku krajiny závažné škody spôsobené v poľnohospodárstve. Ide o škody nemenej závažného charakteru s ohľadom na potrebu zaistenia potravinovej bezpečnosti štátu. Škody súvisiace s poľnohospodárskou produkciou vyplývajú zo skutočnosti, že v priebehu vojen dochádza k mnohým negatívnym javom. V priebehu bojových operácií dochádza k znečisťovaniu pôdy i vodných zdrojov kovmi a ďalšími toxickými látkami⁷, ktoré kontaminujú pôdu a podzemné vody, pretože čistiarne odpadových vôd môžu byť v dôsledku vojnových operácií znefunkčnené. Poškodzovanie priemyselných, ropných alebo energetických zariadení vedie k znečisteniu veľkých oblastí. Použitie výbušných zbraní vytvára obrovské množstvo trosiek, ktoré je neskôr potrebné odstrániť (Weir, 2023).

Zároveň dochádza k zamínovaniu priestorov bojísk. Nášlapné míny, kazetová munícia a iné pozostatky výbušných zbraní obmedzujú prístup k poľnohospodárskej pôde i po ukončení konfliktu. Zamínovaná pôda nemôže slúžiť na poľnohospodársku produkciu ani na chov dobytká. K stratám dobytká dochádza aj v dôsledku bojovej činnosti.

⁵ Ide o systém najdôležitejších organizácií (súkromnej sféry) a inštitúcií (verejnej správy), prenosových sústav, zariadení, služieb, informačných a komunikačných systémov, ktorých zničenie, narušenie alebo znefunkčnenie môže spôsobiť čiastočné alebo úplné zlyhanie bezpečnosti štátu (Kelemen, Blažek, 2023).

⁶ Bližšie pozri: Boloorani, A.D. – Darvishi, M. – Weng, Q. – Liu, X. 2021. Post-War Urban Damage Mapping using InSAR: The Case of Mosul City in Iraq.

⁷ Napríklad ochudobnený urán.

Poľnohospodárske výnosy sú nepriaznivo ovplyvňované i nedostatkom komerčných hnojív, ktoré nie sú počas vojny produkované v požadovaných objemoch (Kyte, 1946).

Veľkoplošné pohyby vojenských vozidiel taktiež vedú k rozsiahlemu fyzickému poškodeniu krajiny. Pôda sa z uvedených dôvodov môže stať neskôr nepoužiteľnou pre poľnohospodárske účely, čo vedie k zhoršeniu potravinovej bezpečnosti krajiny.

Ďalším negatívnym javom je odlesňovanie krajiny, ktoré sa počas konfliktov často zvyšuje. Zhoršený prístup k potravinám podnecuje rozširovanie pytliactva. Spôsobené environmentálne škody výrazne zaťažujú nákladmi ďalšie generácie (Weir, 2023).

1.2 Škody na ľudských zdrojoch

Počas vojen dochádza k masívnym úmrtiam/stratám na životoch nielen vojakov, ale i civilného obyvateľstva. K najsmrteľnejším vojnám v histórii ľudstva možno zaradiť vojny uvedené v Tabuľke 1.

K úmrtiam vo vojnách dochádza i v súčasnosti. V najzávažnejšom momentálne prebiehajúcom vojnovom konflikte na Ukrajine podľa odhadov amerických bezpečnostných analytikov za prvých 18 mesiacov bolo zranených a zomrelo takmer pol milióna ruských a ukrajinských vojakov⁸, zároveň približne 9 000 civilných osôb z toho 500 detí (Švec, 2023). K presným údajom však nie je prístup, pretože oficiálne čísla Ukrajina nezverejňuje a Rusko svoje údaje podhodnocuje.

Tabuľka 1 Obete vojen

Vojna	Počet obetí vojny	Roky trvania vojny
II. svetová vojna – celosvetový rozsah	60 - 85 miliónov	1939-1945
Vojna „Troch kráľovstiev“ – občianska vojna v Číne	36 - 40 miliónov	184-280
Lušanské povstanie - Čína	36 miliónov	755 - 763
Druhá čínsko-japonská vojna	27 - 29 miliónov	1937-1945
Vojna medzi dynastiou Qing a Ming – Čína	25 miliónov	1618-1683
Povstanie Taipejov – Čína	20 – 30 miliónov	1850-1864
I. svetová vojna – celosvetový rozsah	15 - 20 miliónov	1914-1918
Dunganská vzburá - Čína	10 miliónov	1862-1877

⁸ Tlačová agentúra Slovenskej republiky.

Vojna	Počet obetí vojny	Roky trvania vojny
Ruská občianska vojna - Rusko	9 miliónov	1917-1926
Tridsaťročná vojna - Európa	8 miliónov	1618-1648
Kongo – občianska vojna	4 milióny	1998 – doteraz
Kórejská vojna – Kórea	3 milióny	1950-1953
Nigéria – občianska vojna	do 2 miliónov	1967-1970

Zdroj: spracované podľa Cerda (2018), Armstrong (2019), Slawson (2023).

Vo vojnách sa používajú čoraz zložitejšie, sofistikovanejšie a ničivejšie zbrane s rastúcou deštruktívnou silou a účinnosťou, ktoré vedú k zvyšovaniu smrteľných aj nefatálnych obetí. Z ekonomického pohľadu dochádza ku škodám na pracovnej sile, no zabíjanie ľudí má i etický rozmer spočívajúci vo fakte, že ľudský život možno považovať za jednu z najvyšších hodnôt ľudskej spoločnosti. Vo vojne ľudia umierajú, trpia, sú zničené ich životy, majetok, sú im bezdôvodne odopreté ich morálne práva a ľudská dôstojnosť (Švaňa, 2016).

I napriek tomu, že vojna je regulovaná Ženevskými konvenciami a zásadami Medzinárodného humanitárneho práva v rámci ktorých je proklamovaná ochrana nebojovníkov, v dôsledku vojnových stretov dochádza k stratám súvisiacim s poškodením fyzického i psychického zdravia vojakov a rovnako tak civilného obyvateľstva (Atiyeh, Gunn, Hayek, 2007). Nejde len o bezprostredné vojnové zranenia, ale aj choroby súvisiace so zhoršením prístupu k adekvátnej zdravotnej starostlivosti v krízových podmienkach, s nedostatkom potrebnej výživy pre organizmus⁹, s chorobami súvisiacimi s výskytom epidémií¹⁰ v dôsledku nedostatočnej hygieny¹¹, bývania, ošatenia¹² a podobne. Do 19. storočia podľa odhadov zomieralo vo vojnách osem odvedených vojakov na choroby, kým iba jeden zomieral v dôsledku bojovej činnosti nepriateľa. Choroby tak boli pre vojakov najväčšou hrozbou (Školník, Gubáš, 2016).

V dôsledku používania zbraní a osobitne zbraní hromadného ničenia dochádza k devastácii životného prostredia, čo sa časom môže prejavíť v celkovom zhoršení zdravotného stavu obyvateľstva. Už vojenský výcvik vytvára emisie, narúša krajinu

⁹ V dôsledku vojen vznikali hladomory, ktoré taktiež prispievali k úbytku pracovných síl.

¹⁰ Historicky išlo o epidémie moru, cholery, škrvnitého a brušného týfusu, dyzentérie, šarlachu, črevnej chrípky, prvých kiahní, zimnice, spavej nemoci a podobne (Rezmer, 2009). Ako preventívne opatrenie bolo neskôr zavedenie hromadného očkovania vojsk (Školník, Gubáš, 2016).

¹¹ Sťažený prístup k pitnej vode, sanitárnym a hygienickým zariadeniam.

¹² Z dôvodu lepšie chrániť a upevňovať zdravie vojakov boli v armádach zavádzané štandardizované uniformy s ochrannými prvkami, taktiež dochádzalo ku skvalitňovaniu vojenských zásob proviantu, a to na náklady vlád (Školník, Gubáš, 2016).

a suchozemské a morské biotopy, vytvára chemické a hlukové znečistenie z používania zbraní, lietadiel a vojenských vozidiel. Negatívne javy sa znásobujú vo vojne. Je preukázateľné, že poškodzovanie životného prostredia počas konfliktov má výrazne negatívny dopad na verejné zdravie (Weir, 2020). Vojna tak vyvoláva náklady na liečbu pracovnej sily nielen počas trvania vojnového konfliktu ale aj po jeho ukončení.

Škody súvisiace s pracovnou silou súvisia s celkovým zhoršením ukazovateľov ľudského rozvoja¹³. Priemerná dĺžka života sa znižuje, detská úmrtnosť v dôsledku nedostatočnej výživy a zhoršeného prístupu k zdravotnej starostlivosti rastie.

Zvlášť zraniteľnou skupinou obyvateľstva vo vojnách sú deti. Bezpečnostná rada OSN identifikovala a odsúdila šesť prípadov závažného porušovania práv detí počas vojny:

1. zabíjanie a mrzačenie detí,
2. nábor alebo využívanie detí v ozbrojených silách a ozbrojených skupinách,
3. útoky na školy alebo nemocnice,
4. znásilňovanie alebo iné závažné sexuálne násilie,
5. únosy detí,
6. odopretie prístupu k humanitárnej pomoci pre deti.

Podľa organizácie UNICEF únosom detí sa rozumie nezákonné premiestnenie, zmocnenie sa, zadržanie alebo nútené zmiznutie dieťaťa, a to buď dočasné, alebo trvalé. Či už ide o úmyselný akt násillia alebo odplaty s cieľom vyvolať strach medzi obyvateľstvom, alebo o násilný nábor a/alebo sexuálne zneužívanie detí, únos je jednou z najrozšírenejších foriem násillia páchaných na deťoch v situáciách ozbrojeného konfliktu. Deti postihnuté následkami vojny viac trpia chudobou a v dôsledku toho im hrozí násillie, vykorisťovanie a zneužívanie.

Dôsledky na vzdelávanie detí v krajinách postihnutých vojnou sú zničujúce, pretože školské zariadenia sú poškodené, zničené alebo sa využívajú ako úkryty, prípadne slúžia na dočasné ubytovanie pre utečencov a presídlencov. Aj v prípade, že školské zariadenia fungujú, deti ich nenavštevujú, pretože sa obávajú o svoju bezpečnosť. V školách tiež chýba pedagogický personál. V prípade utečenectva a presídlňovania obyvateľstva ako sprievodných javov vojny, môže vzniknúť ďalší problém spočívajúci v jazykovej bariére, ktorá sťažuje možnosť vzdelávania. Nedostatky v oblasti vzdelávania, nedostatočného nadobudnutia vedomostí a zručností pre výkon povolania sa neskôr negatívnym spôsobom prejavia predovšetkým pri mladej generácii, ktorá by mala nastúpiť na trh práce. Z dôvodu nedostatočného vzdelania sa mladí ľudia stávajú nezamestnanými. Odstraňovanie

¹³ Rozvojový program OSN publikuje od roku 1990 správy o ľudskom rozvoji, ktoré obsahujú Index ľudského rozvoja (Human Development Index – HDI). Tento ukazovateľ patrí medzi agregované indikátory merajúce pokrok spoločnosti v troch dimenziách, a to v oblasti zdravia, vzdelania a životnej úrovne obyvateľstva.

nedostatkov súvisiacich so vzdelaním pracovnej sily vyžaduje mnohokrát dlhodobé úsilie (Mottaghi, 2016).

V dôsledku úmrtí, vojnových zranení a iných ochorení dochádza k stratám zručností a znalostí pracovnej sily, čo sa následne prejavuje na znížení výkonu hospodárstva. Emigrácia obyvateľstva v dôsledku vojny predstavuje pre ekonomiku krajiny potenciálny „odliv mozgov“, zároveň aj odliv súkromného finančného kapitálu. Okrem kvantitatívnych strát ľudského kapitálu z dôvodu úmrtí sa takto zvyšuje aj riziko kvalitatívnej degradácie ľudského kapitálu. Dôležité je si uvedomiť, že ľudský kapitál je dôležitý pri tvorbe HDP. Ak dôjde k poškodeniu, prípadne zničeniu vecných zdrojov, tie je možné v procese výroby obnoviť. No len ľudia majú znalosti ako je možné pri výrobe postupovať. Strata ľudského potenciálu z tohto pohľadu môže byť pre ekonomiku krajiny ťažko nahraditeľná.

Počas vojen i v povojnovom období dramaticky narastá počet ľudí, ktorí potrebujú sociálnu pomoc (invalidi, vojnoví veteráni, starší ľudia, deti, siroty). Zároveň pracovná sila v produktívnom veku stráca možnosti na sebarealizáciu a obživu. Rastúce náklady na sociálnu pomoc vznikajú z dôvodu nemožnosti získať prostriedky na uspokojenie základných životných potrieb prostredníctvom uplatnenia pracovnej sily na trhu práce.

Okrem nákladov na dočasnú sociálnu pomoc pre vojnu postihnuté osoby v istých prípadoch (predovšetkým v občianskych vojnách¹⁴) vznikajú pre ekonomiky zúčastnených štátov náklady súvisiace s presídlením určitých komunít (Tzifakis, 2013).

Náklady súvisiace s poskytovaním humanitárnej pomoci vznikajú v bojujúcich krajinách, no i v ďalších, vo vojne nezúčastnených štátoch, ktoré ju poskytujú (napr. náklady na humanitárnu pomoc pre utečencov) (Olejníček, 2014).

1.3 Škody na finančných zdrojoch

Už v období pred vojnou v krajinách, ktoré sa pripravujú na vojnu a zároveň v krajinách, ktoré sa pripravujú na obranu pred potenciálnou agresiou, môžu vzniknúť veľké fiškálne deficity spôsobené vysokými vojenskými výdavkami.

Ak v štátnom rozpočte chýba dostatočný objem finančných zdrojov, vlády na financovanie vojnových/obranných potrieb získavajú mimorozpočtové zdroje formou pôžičiek. Vládne pôžičky od obyvateľstva sa realizujú prostredníctvom emisií rôznych druhov cenných papierov (napr. vojnových obligácií) s postupným splácaním, ktoré sú umiestňované na finančnom trhu. Tento spôsob bol napríklad využívaný vládou USA počas II. svetovej vojny.

¹⁴ V prípade vojnových konfliktov podmienených etnickým alebo náboženským napätím.

Pôžičky sú však spojené s rastom úrokových sadzieb, rastie inflácia, čo vyvolá situáciu, že súkromné investície sú redukované (peniaze si vláda požičiava od subjektov súkromného sektora a tie potom chýbajú na investície). Súkromné investície sú však rozhodujúce pre dlhodobý rast ekonomiky, preto pôžičky na financovanie vojenských výdavkov spôsobia, že bude redukovaná kapitálová zásoba, čo v budúcnosti negatívne ovplyvní veľkosť a úroveň ekonomiky (Šefčík, 1998).

Pôžičky na financovanie vojnových potrieb si štát môže zabezpečovať aj od iných štátov. Výhodou získavania potrebných financií formou pôžičiek pred zvyšovaním daní je skutočnosť, že obyvateľstvo pociťuje dopad daní okamžite, čo vyvoláva nespokojnosť, zatiaľ čo dopady štátnej zadlženosti sú vnímané až po vojne¹⁵ (Benčo, Lašček, 2002). Negatívom je skutočnosť, že v dôsledku využívania pôžičiek rastie štátny dlh a zároveň sa nepriaznivo vyvíja pomer štátneho dlhu k HDP. Debetné úroky za prijaté pôžičky sa vplyvom nesplácania úverov/pôžičiek počas trvania vojny navyšujú, čo prispieva k zvyšovaniu záväzkov. Kredibilita krajiny vplyvom jej zadlženosti klesá a ďalšie pôžičky sú poskytované za vyšší úrok.

Získavanie finančných zdrojov na vedenie vojny či financovanie potrieb obrany sa môže realizovať aj formou emisie peňazí. Zvyšovanie peňažnej masy znamená nárast finančných zdrojov okamžite dostupných pre vládu. Tento nárast však musí byť kompenzovaný znížením zdrojov dostupných pre iné ekonomické subjekty. Tým, že v obehu je zvýšené množstvo peňazí dochádza k nárastu inflácie. Z tohto dôvodu je tlačenie peňazí ako formy financovania verejných statkov označované ako „inflačná daň“. Vplyvom pôsobenia inflácie dochádza k znehodnocovaniu peňazí, to znamená, že vláda za rovnaké množstvo peňazí dokáže obstaráť menej reálnych vecných prostriedkov (zbraní, výstroja, munície a pod.). V porovnaní so spôsobom obstarania finančných zdrojov formou pôžičiek, vydávanie peňazí má na ekonomiku omnoho silnejšie inflačné dopady (Holcner a kol., 2011).

Keďže disponibilné zdroje sú v čase obmedzené, zvyšovanie vojenských výdavkov sa deje na úkor iných typov výdavkov štátu¹⁶, čo v konečnom dôsledku vedie k zníženiu životnej úrovne obyvateľstva. Je potrebné si uvedomiť, že ak sa ekonomika nachádza na hranici svojich produkčných možností (všetky zdroje sú využívané), potom vláda musí pristúpiť k redukcii svojich výdavkov v iných oblastiach verejného sektora (Holcner a kol., 2011). Vysoká úroveň vojenských výdavkov zároveň odkláňa finančné zdroje od riešenia environmentálnych problémov a od trvalo udržateľného rozvoja ekonomiky (Weir, 2023).

K finančným stratám dochádza počas i po ukončení vojny. Problém plienenia a využívania majetku napadnutého štátu vždy zohrával významnú úlohu pri vední vojny. Zlato, cennosti, cenné papiere i skonfiškované peniaze slúžili i v súčasnosti slúžia agresorovi na financovanie potrieb súvisiacich s fungovaním armády a vedením vojny. Umelé

¹⁵ Pôžičky na financovanie vojnových potrieb zaťažujú štátny rozpočet na dlhé obdobie. Napríklad Veľká Británia svoje pôžičky voči USA a Kanade splatila až po viac ako šesťdesiatich rokoch po ukončení II. svetovej vojny v roku 2006.

¹⁶ Napríklad výdavky na zabezpečenie zdravotnej a sociálnej starostlivosti, výdavky na kultúru a šport a pod.

zvyšovanie inflácie a v dôsledku toho znižovanie kúpnej sily peňazí v napadnutej krajine prostredníctvom umiestňovania falošných peňazí v ekonomike patrí zároveň k nástrojom ekonomickej vojny¹⁷.

Ďalšie finančné škody predstavuje *ušlý zisk* podnikateľských subjektov vyplývajúci zo zníženia alebo úplného zastavenia výrobných procesov a to buď vplyvom priamych bojových operácií alebo aj nedostatkom surovín, polotovarov, súčiastok, náhradných dielov v súvislosti s prerušením dodávok v dôsledku ťažkostí v doprave. Výpadky vo výrobe bývajú zapríčinené aj nedostatkom pracovnej sily v dôsledku mobilizácie pracovného personálu a radiaciach pracovníkov, výpadkami energie, palív a podobne. Nútené rekvirácie taktiež prispievajú k nedostatku potrebných výrobných zásob. V podnikoch sa zároveň hromadia hotové výrobky, ktoré nemôžu byť z dôvodu zhoršenej distribúcie a narušenia vnútorného a medzinárodného obchodu realizované na trhu.

Obmedzovanie výrobného procesu má samozrejme výrazne negatívny dôsledok na daňové príjmy štátu. Znižovanie výroby spôsobuje pokles exportu, zároveň klesá domáca spotreba z dôvodu zníženia kúpyschopnosti obyvateľstva. Okrem toho vojnový stav umožňuje rozmáhaniu sa „čierneho trhu“. Existencia „šedej ekonomiky“ znamená ďalší výpadok príjmov do štátneho rozpočtu, čo možno zo strany štátu považovať za finančnú stratu.

Finančné škody zasahujú i peňažné ústavy, ktoré financovali/financujú poškodené podniky. V prípade, že im poskytovali rôzne druhy úverov a podniky sa z vyššie uvedených dôvodov stali insolventnými, poskytnuté úvery sa stávajú „nedobytnými pohľadávkami“ a banky taktiež vykazujú straty.

Ďalšie finančné škody vznikajú po ukončení vojny, kedy dochádza k finančným kompenzáciám, reštitúciám a vojnovým reparáciám. „*Kompenzácia vojnových škôd*“ je náhrada strát utrpených vojnovými činmi, nepriateľskou okupáciou alebo inými následkami vojny.

„*Reštitúcia*“ je obnova/nahradenie majetku, ktorý bol skonfiškovaný alebo zabavený alebo bol vystavený núteným presunom okupantov alebo vlády alebo iných orgánov alebo súkromných osôb v krajine, kde sa nachádza ich majetok. V praxi sa reštitúcie neobmedzujú len na vrátenie predmetu/majetku vlastníkovi, ale v rámci určitých limitov zahŕňa aj kompenzáciu strát, ktoré utrpel vlastník počas pozbavenia držby majetku (Robinson, 1951).

Právna úprava náhrady vojnových škôd sa líši od národa k národu. Napríklad po ukončení II. svetovej vojny v Československu, Poľsku, Juhoslávii, Holandsku, Francúzsku a vo Veľkej Británii štát prevzal na seba záväzok nahradiť poškodeným subjektom utrpené škody, a to v medziach hospodárskych možností. Škody boli obrovské, štát ich nebol schopný nahradiť okamžite, preto bolo potrebné vysoké náklady rozložiť na dlhšie obdobie. Na Slovensku bol obmedzený rozsah poskytovanej náhrady len do 50 % zistených škôd,

¹⁷ Bližšie pozri: Jirásková, S. 2019. *Ekonomická vojna ako jedna z podôb hybridnej vojny*.

najviac však do 100 tis. Kčs. Pri posudzovaní nároku bolo zároveň do úvahy brané sociálne postavenie žiadateľov, preto finančnú pomoc dostali len tí, ktorých majetok nepresahoval hodnotu 300 tis. Kčs.

Za vojnové škody sa pri uznávaní reštitučných nárokov považovali straty na huteľných veciach, nehnuteľnostiach, konfiškácia peňazí, nútené práce, straty na mzde na základe národnej, rasovej alebo politickej perzekúcie, pokuty, straty na životoch, poškodení zdravia, uväznenia, deportácií, zlého zaobchádzania, vyvlastnenia alebo premiestnenia majetku do zahraničia, zničenia majetku, ušlý zisk a podobne (Hallon, Sabol, Falisová, 2011).

Reštitučné nároky sa môžu uspokojovať buď v naturálnej podobe (majetok za majetok) alebo v peniazoch. Základom na ocenenie strát býva reprodukčná hodnota majetku alebo trhová cena platná k dátumu vyčísľovania reštitučných nárokov. Reštitúcia v praxi však nie je jednoduchým aktom vrátenia majetku, pretože majetok bol v čase používaný, bol vystavený fyzickému či morálnemu opotrebeniu, vlastníkom vznikajú ďalšie straty v podobe ušlého zisku a nákladov na prípadné opravy majetku. Pri vyčísľovaní nárokov je potrebné prihliadať aj na pôsobenie inflácie, ktorá počas vojny býva neúmerne vysoká (Robinson, 1951).

Ďalšie finančné náklady pre štátnu pokladnicu predstavujú náklady na odškodnenie obetí vojny súvisiace s úmrtím alebo poškodením zdravia. Odškodnenie sa vypláca zo štátnych prostriedkov vojnovým veteránom (napr. invalidné dôchodky/renty), alebo pozostalým príbuzným (vdovské, vdovecké, sirotské dôchodky). Ďalšie náklady predstavujú tzv. pohrebné náklady, náklady na liečebnú a zdravotnú starostlivosť, náklady na zdravotné pomôcky (napr. protézy), náklady na rekvalifikáciu v prípade neschopnosti vykonávať pôvodné povolanie a pod. (Hallon, Sabol, Falisová, 2011).

Osobitým finančným problémom sú „vojnové reparácie“. Ide o peňažné odškodnenie, ktoré platia porazené štáty uznané za vinníka vojny víťazným. Pre porazené krajiny sú reparácie značným finančným nákladom zaťažujúcim rozpočet na dlhé obdobie po ukončení vojny. Takéto platby, ktoré sa kedysi nazývali aj vojnové odškodnenie, majú dlhú históriu a až do 20. storočia boli primárnym alebo jediným mechanizmom kompenzácie v dôsledku ozbrojeného konfliktu (Blank, 2022).

Najznámejšie sú reparácie vyčíslené po ukončení I. svetovej vojny na základe Versaillskej mierovej zmluvy. Podľa nej malo porazené Nemecko zaplatiť vojnové reparácie víťazným mocnostiam. K vzniku reparačných nárokov došlo aj po ukončení II. svetovej vojny na základe zistení Medzinárodnej reparačnej konferencie, ktorá sa uskutočnila v roku 1945 v Paríži. Nemecké záväzky mali prevažne naturálnu podobu¹⁸, no zároveň ukladali Nemecku povinnosť navrátiť poškodeným štátom ulúpené menové zlato. Nemecké reparácie mali

¹⁸ Povinnosť vrátiť/nahradiť priemyselné zariadenia.

služít v prvom rade na odstránenie škôd spôsobených Nemeckom. Povinnosť platiť vojnové reparácie mali aj Taliansko, Japonsko a Fínsko.

Reparácie bývajú súčasťou mierovej zmluvy alebo vyrovnania po ukončení vojny. Môžu byť nariadené ako súčasť medzinárodných alebo vnútroštátnych súdnych procesov, pričom podľa medzinárodného práva majú nasledovné formy: peňažná kompenzácia, reštitúcia, rehabilitácia, zadosťučinenie alebo záruky neopakovania. Za reparácie ustanovené v mierových dohodách je daný štát povinný zaplatiť dohodnutú sumu. Spôsob akým získa alebo zabezpečí potrebné finančné zdroje je vnútroštátnou záležitosťou tohto štátu (Blank, 2022).

Pri uplatňovaní nárokov víťazných krajín vyplývajúcich z vojnových reparácií je dôležité si uvedomiť, že s každou platbou sa znižuje kapitál porazenej krajiny (jej ekonomický potenciál potrebný na ďalší rozvoj hospodárstva), čo v konečnom dôsledku môže viesť k zníženiu schopnosti platiť reparácie. Víťazné krajiny by preto nemali mať snahu o uplatnenie „maximálnej výšky“ reparácií.

2 POVOJNOVÁ OBNOVA HOSPODÁRSTVA

Prvé medzinárodné úsilie o povojnovú obnovu ekonomiky v histórii sa uskutočnilo v Rakúsku po skončení 1. svetovej vojny. Ujala sa ho Spoločnosť národov a vychádzala z práce a návrhov vyšetrovacej ekonomickej komisie. Obnova Rakúska znamenala pozastavenie platieb reparácií, začatie ekonomických reforiem a vymenovanie vysokého komisára pre hospodárstvo krajiny.

Najpôsobivejšie úsilie o povojnovú rekonštrukciu sa uskutočnilo po skončení II. svetovej vojny. Ide o aktivity Úradu OSN pre pomoc a obnovu voči Európe a Číne (1943 – 1946), pôžičky Medzinárodnej banky pre obnovu a rozvoj adresovanej európskym krajinám, známy Marshallov plán¹⁹ (1948-1951) a ekonomickú pomoc Japonsku. Za najúspešnejšiu iniciatívu sa pokladá Marshallov plán, ktorý znamenal presun 13,3 miliárd dolárov z USA do západnej Európy na splnenie nasledovných cieľov: zvýšenie výroby, rozšírenie zahraničného obchodu, posilnenie vnútornej finančnej stability a rozvoj európskej hospodárskej spolupráce. Program dosiahol všetky svoje ciele, keďže inflácia, nezamestnanosť a rozpočtové deficity sa výrazne znížili, HDP prijímajúcich štátov vzrástol o 35 % a vnútroeurópsky obchod vzrástol o 80 %²⁰.

¹⁹ Program európskej obnovy (European Recovery Program) známy ako Marshallov plán. Plán prijalo 16 západoeurópskych krajín, odmietol ho ZSSR a jeho budúce východoeurópske satelity. Najväčší diel pomoci získalo Spojené kráľovstvo (takmer 3,2 miliardy dolárov), Francúzsko (2,7 miliardy) a Taliansko (1,5 miliardy) a Nemecká spolková republika (1,5 miliardy dolárov).

²⁰ Československá vláda na pokyn predstaviteľa Sovietskeho zväzu J. V. Stalina odvolala svoju účasť na tomto programe v júli roku 1947. Ako náhrada za odmietnutú pomoc bola súčasne v Moskve podpísaná dohoda

Aktivity smerujúce k povojnovej obnove v neskoršom období (počas trvania studenej vojny) sa sústreďovali predovšetkým na „zlyhávajúce štáty“, v ktorých dochádzalo k občianskym vojnám. Do týchto aktivít sa čoraz viac zapájali medzinárodné organizácie vrátane Organizácie spojených národov, Medzinárodného menového fondu, Svetovej banky, medzinárodných mimovládnych organizácií, rozličných poradenských spoločností i súkromných firiem (Tzifakis, 2013). Európska únia, Organizácia spojených národov a Svetová banka od roku 2008 spoločne pomáhajú krajinám na celom svete zotaviť sa z kríz súvisiacich s ozbrojenými konfliktmi.

Obnova spoločenského života po vojnovom konflikte sa v súčasnosti zameriava na upevnenie mieru a bezpečnosti a dosiahnutie trvalo udržateľného sociálno-ekonomického rozvoja vo vojnu zničenej krajine. Post-konfliktná rekonštrukcia je široko chápaná ako komplexný, holistický a multidimenzionálny proces zahŕňajúci úsilie o paralelné zlepšenie vojenských, politických, ekonomických a sociálnych podmienok. Ekonomická dimenzia obnovy po konflikte zvyčajne zahŕňa úlohy ako je distribúcia pomoci, obnova fyzickej infraštruktúry a výrobných zariadení, obnovenie sociálnych služieb, vytvorenie vhodných podmienok pre rozvoj súkromného sektora a implementácia nevyhnutných štrukturálnych reforiem pre makroekonomickú stabilitu a udržateľný rast (Tzifakis, 2013).

Ak v období realizácie Marshallovoho plánu sa pod pojmom „rekonštrukcia ekonomiky (economic reconstruction)“ rozumela obnova základných služieb a hospodárskej infraštruktúry na reaktiváciu svetovej výroby a obchodu, v období po skončení studenej vojny a v súčasnosti sa pod pojmom „rekonštrukcia ekonomiky“ chápe nielen obnova, ale aj modernizácia či vytvorenie základného makro a mikroekonomického inštitucionálneho a politického rámca potrebného na vytvorenie životaschopného hospodárstva. Ide o ekonomiku, ktorá by ľuďom poskytla pracovné príležitosti, ktoré by im umožňovali slušné a legálne živobytie (del Castillo, 2015). V súčasnosti je teda pomoc jednotlivých aktérov zameraná nielen na jednoduchú obnovu, ale aj na ďalší rozvoj hospodárstva krajín, ktoré boli postihnuté vojnovými konfliktmi. Rozvojová pomoc sa neuskutočňuje až po ukončení vojnového konfliktu, ale už v jeho priebehu, pričom cieľom je vybudovať sebestačnú miestnu ekonomiku (Olejníček, Krč, 2019).

Dôležité je si uvedomiť, že každé úsilie o sanáciu hospodárstva a zároveň obnovu spoločenského života je jedinečné. Pri rozhodovaní o postupoch povojnovej obnovy je potrebné rešpektovať nasledovné faktory: príčiny vypuknutia vojnového konfliktu, priebeh (trvanie a intenzita) vojnového konfliktu²¹, typ vojnového konfliktu²² (medzinárodný ozbrojený konflikt, vnútroštátny ozbrojený konflikt), počet vojnových obetí a veľkosť strát

o obchodnej spolupráci medzi ČSR a Sovietskym zväzom na 5 rokov. Znamenala odklon od ekonomickej spolupráce nielen s USA, ale aj s celou západnou Európou.

²¹ Niektoré ozbrojené konflikty môžu byť krátke, ale veľmi deštruktívne. Oproti tomu niektoré občianske vojny môžu trvať desaťročia, ale bojuje sa s nízkou intenzitou.

²² Bližšie pozri: Kulašík, P. a kol. 2011. Prehľadovanie konceptu bezpečnosti – implikácie pre teóriu a prax medzinárodných vzťahov.

vojenskej techniky v odraze na použitú stratégiu a taktiku bojového použitia vojsk, ekonomické podmienky a úroveň hospodárstva pred konfliktom, rozsah medzinárodnej politickej podpory vedúcej k urovnaniu konfliktu, záujem subjektov (národných i medzinárodných) prispieť k obnove a podobne.

Bezprostredne po konflikte (prípadne už aj počas neho) majú prioritu aktivity smerujúce k obnoveniu služieb vedúcich k uspokojeniu základných životných potrieb obyvateľstva. Ide o opravu objektov fyzickej infraštruktúry ako sú zdravotnícke zariadenia, školy, sanitárna infraštruktúra, dopravná infraštruktúra nevyhnutná na zabezpečenie okamžitej distribúcie humanitárnej pomoci a zabezpečenie objektov na dočasné ubytovanie. V tejto etape sa využívajú finančné zdroje získané od rôznych donorov. Z krátkodobého hľadiska by v tejto fáze malo byť hlavným cieľom zlepšenie bezpečnosti a obnova základných životných podmienok. Dynamický rast jednotlivých odvetví hospodárstva môže nastúpiť až v ďalšej fáze ako dlhodobější cieľ (del Castillo, 2015).

Rekonštrukcia vojnou zničených krajín si nevyhnutne vyžaduje realizáciu ekonomických reforiem. Základným predpokladom je udržanie mieru, až potom môže krajina smerovať k dlhodobému rozvoju. Prvoradá je premena vojnového hospodárstva na hospodárstvo mierové – jeho štrukturálna zmena. Zásadnou požiadavkou je rozvoj súkromného sektora, ktorého úloha je kľúčová pre vytváranie a zvyšovanie zamestnanosti a ekonomického rastu. V tomto prípade ide o využívanie domáceho kapitálu. Keďže jeho objem mnohokrát nepostačuje, ďalšou dôležitou úlohou je prilákanie zahraničných investorov, ktorí by poskytli ďalší kapitál nevyhnutný na obnovu hospodárstva (Tzifakis, 2013). Je evidentné, že priame zahraničné investície prispievajú k transferu technológií, napomáhajú rozvoju ľudského kapitálu, prispievajú k integrácii medzinárodného obchodu, zároveň pomáhajú vytvárať konkurencieschopnejšie podnikateľské prostredie a podporujú rozvoj podnikania. Za sekundárny efekt možno považovať zlepšenie environmentálnych a sociálnych podmienok v krajine (Makdisi, Soto, 2020).

Prilákanie zahraničných investorov je podmienené splnením požiadavky zavedenia inštitucionálneho rámca na registráciu firiem, právnych noriem upravujúcich ochranu súkromného vlastníctva a vymedzenie jasných pravidiel podnikania.

Rozvoj priemyslu by mal byť paralelný s rozvojom poľnohospodárstva, ktoré má potenciál prispievať k živobytí vidieckeho obyvateľstva. Obidva sektory môžu poskytnúť pracovné príležitosti pre navrátilcov z vojny. Podpora samozásobiteľského poľnohospodárstva a rozvoja vidieka integrovaným spôsobom je predovšetkým v rozvojových krajinách kľúčová (Tzifakis, 2013). Kladným efektom rozvoja poľnohospodárstva bude následné zlepšenie potravinovej bezpečnosti krajiny.

V prípade ozbrojených konfliktov, ktoré boli vyvolané „nerovnosťou príjmov“ je kritickou úlohou pri ekonomickej rekonštrukcii prostredníctvom cielene orientovaných programov znižovanie „horizontálnych nerovností“ v príjmoch obyvateľstva, a tým zmiernenie sociálnej nespokojnosti, ktoré vyústili do ozbrojeného konfliktu. Úlohou sociálnej

politiky je zvrátenie trendu zhoršovania životnej úrovne. Veľmi dôležitý je rozvoj ľudských zdrojov prostredníctvom vzdelávacích programov pre obyvateľstvo vrátane rekvalifikácie orientovanej na demobilizovaných vojakov/bojovníkov (Makdisi, Soto, 2020).

Predpokladom úspešnej povojnovej obnovy je existencia „právneho štátu“, v ktorom legálne zvolená vláda bude realizovať takú hospodársku politiku, ktorá zabezpečí prechod od využívania humanitárnej pomoci k využívaniu vlastných zdrojov. Predlžovanie závislosti od humanitárnej pomoci alebo od vonkajšej finančnej a technickej podpory môže totiž spôsobiť opätovný návrat nestability vedúci k vzniku ďalšieho vojnového konfliktu (del Castillo, 2015).

ZÁVER

Vojnové konflikty majú preukázateľne negatívny vplyv na rozvoj hospodárstva. Či už ide o konflikty medzi štátmi alebo o vojnové konflikty prebiehajúce vo vnútri štátov medzi rôznymi frakciami, konflikty vyvolávajú náklady na obnovu hospodárstva čo spomaľuje hospodársky rast. Je preukázané, že vojny spôsobujú znižovanie životnej úrovne obyvateľstva a zvyšujú chudobu, v niektorých oblastiach sveta až extrémnu (Corral et al., 2020).

Ekonomické straty súvisiace s vojnou postihujú napadnutú krajinu rovnako ako hospodárstvo agresora. Z dlhodobého hľadiska sa môže víťazná a porazená krajina zo škôd zotavovať rozdielnym tempom. Obnova ekonomiky je závislá od sociálnej, ekonomickej, technologickej a politickej situácie tej-ktorej krajiny.

Vplyv mieru na rozvoj hospodárstva je nespochybniteľný. Vojenské výdavky sa presunú do iných oblastí, zvýši sa tok financií do rozvojových investícií, čo vedie k zlepšeniu sociálnych ukazovateľov v oblasti školstva a zdravotníctva, môže sa rozvíjať kultúra a šport. Tempo hospodárskeho oživenia závisí od toho, či má krajina dostatok zdrojov. Skúsenosti z praxe preukazujú, že hospodárstvo krajín s dostatkom prírodných zdrojov, predovšetkým ropy²³, sa zotavilo po vojnovom konflikte rýchlejšie v dôsledku zvýšenia príjmov z jej exportu. Získané devízové zdroje mali preukázateľne rozhodujúci kladný vplyv na rast HDP a podporili hospodársky rast v strednodobom horizonte (Mottaghi, 2016).

Nezanedbateľná je i úroveň medzinárodnej pomoci. Požiadavkou je, aby humanitárna pomoc bola orientovaná rovnomerne pre všetky ekonomické subjekty. Skúsenosti z afrických krajín, prípadne Afganistanu, totiž preukazujú, že finančné zdroje od donorov často končili pri podpore ekonomických elít vojnových pohlavárov, skorumpovaných úradníkov a iných, ktorí nahromadili kapitál počas vojny prostredníctvom nezákonného konania (del Castillo, 2015).

²³ Po irackej invázii do Kuvajtu sa hospodárstvo zotavilo približne za dva roky.

Náklady súvisiace so sanáciou hospodárstva po vojne bývajú obrovské. Napríklad škody na Ukrajine v dôsledku ruskej invázie sú takého rozsahu, aký v Európe nebol zaznamenaný od II. svetovej vojny. Odhadované náklady na rekonštrukciu hospodárstva Ukrajiny podľa Svetovej banky predstavujú sumu vyše 400 miliárd eur, pričom vojnový konflikt stále trvá a suma škôd sa každým dňom zvyšuje.

Povojnová rekonštrukcia hospodárstva na Ukrajine i v ďalších vojnou postihnutých krajinách sa nemôže zaobísť bez ekonomickej pomoci zo zahraničia. Požiadavkou je, aby jednotlivé programy pomoci boli vzájomne koordinované, pretože len s takým prístupom sa môže dosiahnuť požadovaný efekt. Aby bola pomoc pri rekonštrukcii efektívna, musí sa poskytovať integrovaným spôsobom s prihliadnutím na miestne podmienky a miestne potreby. Zároveň je dôležité docieľiť, aby pri využívaní finančných zdrojov bola zabezpečená transparentnosť, nedochádzalo ku korupčnému správaniu, zneužívaniu a úniku financií na iné účely.

Pri obnove a rekonštrukcii hospodárstva v post-konfliktných krajinách sa aktívne angažuje Svetová banka²⁴, Organizácia Spojených národov a Európska únia, ktoré vytvorili mechanizmus známy pod názvom RPBA – „*Recovery and Peacebuilding Assessment*“ (Hodnotenie obnovy a budovania mieru). Ide o spoločnú platformu určenú na pomoc vládam a ich medzinárodným partnerom pri posudzovaní, plánovaní, stanovovaní priorít a určovaní poradia činností v procese obnovy hospodárstva a budovania mieru (Wee, 2020).

Mechanizmus má štyri hlavné účely:

1. Má pomôcť vládam identifikovať, určiť priority a poradie činností na obnovu a budovania mieru.
2. Poskytnúť inkluzívny proces na podporu politického dialógu zainteresovaných strán.
3. Koordinovať medzinárodnú podporu prostredníctvom spoločných cvičení a monitorovania systému.
4. Pôsobiť ako mechanizmus uľahčujúci včasnú koordináciu medzinárodnej podpory.

Základom mechanizmu je komplexné hodnotenie škôd, zisťovanie potrieb ľudí, určovanie prioritných zásahov a vyčíslňovanie súvisiacich nákladov (Onder, 2021). Tieto hodnotenia ponúkajú krajinám štandardizovaný a medzinárodne uznávaný postup na identifikáciu základných príčin a dôsledkov konfliktu a krízy, zároveň pomáhajú zabezpečiť, aby sa medzinárodné a vnútroštátne intervencie vzájomne zosúlادili.

V oblasti teórie ekonomiky obrany bude potrebné po ukončení vojnového konfliktu medzi Ukrajinou a Ruskou federáciou, prípadne ďalších vojnových konfliktov zovšeobecniť skúsenosti z praxe, analyzovať koreláciu výšky vojnových škôd vo vzťahu k stavu verejných

²⁴ Predovšetkým Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj (*International Bank for Reconstruction and Development*).

financií, k vývoju HDP, nezamestnanosti, štátneho dlhu, výdavkom na ozbrojené sily a podobne.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ARMSTRONG, H. 2019. *The Wars with the Highest Annual Death Tolls*. [online] [cit. 2023-10-19]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/syqu>>
- ATIYEH, B.S. – GUNN, S.W.A. – HAYEK, S.N. 2007. Military and civilian burn injuries during armed conflicts. In *Annals of Burns and Fire Disasters*, vol. 20, 2007, n. 4, p. 203-215, ISSN 1121-1539
- BENČO, J. - LAŠČEK, L. 2002. *Verejný sektor*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2002. 139 s. ISBN 80-8040-172-1
- BLANK, L. 2022. *War Reparations for Ukraine: Key Issues*. [online] [cit. 2023-06-23]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/pzxx>>
- BOLOORANI, A.D. – DARVISHI, M. – WENG, Q. – LIU, X. 2021. Post-War Urban Damage Mapping Using InSAR: The Case of Mosul City in Iraq. In *International Journal of Geo-Information*, vol. 10, 2021, no. 3. ISSN 2220-9964. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijgi10030140>
- CASTILLO del., G. 2015. *Economic Reconstruction and Reforms in post-Conflict Countries*. [online] [cit. 2023-06-28]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/qwjz>>
- CERDA, B. 2018. *Top 12 Most Deadliest Wars in History*. [online] [cit. 2023-10-19]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/ihk9>>
- CLAUSEWITZ, C. 1996. *O válce. Dílo z pozůstalosti generála Carl von Clausewitze*. Brno : Bonus A, 1996. 756 s. ISBN 80-85914-27-1
- CLAUSEWITZ, C. 2003. *The Essential Clausewitz. Selections from On War*. New York : Dover Publications, Inc., 2003. 140 p. ISBN 0-486-43083-9
- CORRAL, P. et al. 2020. *Fragility and Conflict. On the Front Lines of the Fight against Poverty*. Washington : International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2020. 96 p. ISBN (electronic) 978-1-4648-1547-8. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1540-9>
- ESTRADA, M. A. R. 2022. *An Introduction to the Post-War Final Economic Damage Simulator (PWFED-Simulator)* [online] [cit. 2023-07-04]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/cxo0>>
- FREEDMAN, L. 1994. *War*. Oxford : Oxford University Press, 1996. 385 p. ISBN 0-19-289254-1
- GLICK, R. – TAYLOR, A. M. 2005. *Collateral damage: Trade Disruption and the Economic Impact of War. Working Paper Series*. [online] [cit. 2023-10-10]. DOI: <https://doi.org/10.3386/w11565>

- HALLON, L. – SABOL, M. – FALISOVÁ, A. 2011. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948 (Hospodárstvo, Infraštruktúra, Zdravotníctvo)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2011. 277 s. ISBN 978-80-89396-14-6
- HOLCNER, V. a kol. 2011. *Základy ekonomiky obrany štátu*. Brno : Univerzita obrany, 2011. 135 s. ISBN 978-80-7231-817-9
- HULAN, B. 2003. *Nové súvislosti vzťahu „Vojna – mier“*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia v Liptovskom Mikuláši, 2003. 51 s. ISBN 80-8040-207-8
- IVANČÍK, R. 2022. *Bezpečnosť Teoreticko-metodologické východiská*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2022. 239 s. ISBN 978-80-7380-873-0
- JIRÁSKOVÁ, S. 2019. Ekonomická vojna ako jedna z podôb hybridnej vojny In *Zborník príspevkov z 10. Medzinárodnej vedeckej konferencie „Národná a medzinárodná bezpečnosť 2019“*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2019. s. 205-214 ISBN 978-80-8040-582-3
- KELEMEN, M. – BLAŽEK, V. 2023. *Obrana a krízový manažment vo verejnej správe I. 2.* doplnené a aktualizované vydanie. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2023. 276 s. ISBN 978-80-8040-642
- KULAŠÍK, P. a kol. 2011. *Prehľbovanie konceptu bezpečnosti – implikácie pre teóriu a prax medzinárodných vzťahov*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2011. 198 s. ISBN 978-80-557-0289-6
- KYTE, G. W. 1946. War Damage and Problems of Reconstruction in France, 1940-1945. In *The Pacific Historical Review*, Vol.15, 1946, No.4, p. 417-426. DOI: <https://doi.org/10.2307/3635778>
- MAKDISI, S. – SOTO, R. 2020. *Economic Agenda for Post-Conflict reconstruction*. Giza : The economic research Forum, 2020. 52 p. Working paper No. 1395
- MOTTAGHI, L. 2016. *The impact of war and peace in MENA*. [online] [cit. 2023-06-14]. DOI: <https://doi.org/10.1596/24384>
- OLEJNÍČEK, A. 2014. Ozbrojený konflikt a souvislosti jeho ekonomické analýzy. In *Vojenské rozhledy*, roč. 23 (55), 2014, č. 2, s. 22-40. ISSN 1210-3292, DOI: <https://doi.org/10.3849/1210-3292.23.2014.02.022-034>
- OLEJNÍČEK, A. – KRČ, M. 2019. *Ekonomika obrany a bezpečnosti. I. časť*. Brno : Univerzita obrany, Fakulta vojenského leadershipu, 2019. 314 s. ISBN 978-80-7582-148-5
- ONDER, H. 2021. *Wanted: Economic principles for post-conflict recovery*. [online] [cit. 2023-06-29]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/ywcd>>
- REZMER, W. 2009. Boj s nákazlivými chorobami v Poľsku po prvej svetovej vojne. In *Forum historiae*, roč. 3, 2009, č. 1, s.167-174, ISSN 1337-6861
- ROBINSON, N. 1951. *War Damage Compensation and Restitution in Foreign Countries* [online] [cit. 2023-06-21]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/bwdj>>
- SLAWSON, L. 2023. *The Top 10 Deadliest Wars in History*. [online] [cit. 2023-10-19]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/japw>>

- ŠEFČÍK, V., 1998. *Analýza ekonomického zabezpečení obrany*. Vyškov : Vysoká škola pozemního vojska, Fakulta ekonomiky obrany státu, 1998. 129 s. ISBN 80-7231-029-1
- ŠKOLNÍK, M. – GUBÁŠ, F. 2016. *Zdravotnícka podpora v rezorte obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2016. 156 s. ISBN 978-80-8040-542-7
- ŠVAŇA, L. 2016. „*Etika*“ vojny a terorizmu. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2016. 187 s. ISBN 978-80-224-1553-8
- ŠVEC, J. 2023. *MAPA: Válka na Ukrajině. Aktuální fronta, počet obětí a další statistiky*. [online] [cit. 2023-10-25]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/uwkl>>
- TZIFAKIS, N. 2013. *Post-conflict Economic Reconstruction*. [online] [cit. 2023-05-17]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/djoy>>
- VOLNER, Š. 2007. *Vojny v 21. storočí*. Zvolen : Vydavateľstvo Bratia Sabovci, s. r. o., 2007. 200 s. ISBN 978-80-89241-11-8
- WEE, A. 2020. *Recovery and Peacebuilding Assessments — a tool to prevent conflict and promote peace*. [online] [cit. 2023-06-29]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/fuhl>>
- WEIR, D. 2020. *How does war damage the environment?* [online] [cit. 2023-05-17]. Dostupné na internete: <<https://lnk.sk/icg7>>
- Zákon č. 45/2011 Z. z. o kritickej infraštruktúre v znení neskorších novelizácií zákona*

Ing. Soňa JIRÁSKOVÁ, PhD.

Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika

Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš

Tel.: +421 960 423 525

E-mail: sona.jiraskova@aos.sk